

2. Про імplementацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 847-р // Офіційний вісник України. 2014. № 77. Ст. 2197.
3. Наказ міністерства інфраструктури України від 14.10.2014 № 512 «Про організацію роботи з імplementації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» // Офіційний інтернет-сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/v0512733-14/card2#Card>
4. Про затвердження плану заходів Міністерства охорони здоров'я України з імplementації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2014–2017 роки: Наказ Міністерства охорони здоров'я України 16.12.2014 № 959 // Офіційний інтернет-сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/v0959282-14>
5. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 р. № 1106 // Урядовий кур'єр. 2018. № 52.
6. Акуленко Л. Підсумки року: успіхи та провали у виконанні Угоди про асоціацію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/12/15/7075035/>
7. Минулого року Україна виконала лише 41% завдань за Угодою про асоціацію з Євросоюзом: повідомлення від 23 лютого 2018 р. // Інформаційне агентство «Уніан» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/10018520-minulogo-roku-ukrajina-vikonala-lishe-41-zavdan-za-ugodoyu-pro-asociaciyu-z-yevrosoyuzom.html>
8. Григоренко Є. І. Конституційні засади проходження військової служби громадянами України: проблеми теорії та практики : монографія / Є. І. Григоренко. Х. : Право, 2010. 280 с.
9. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України № 1629-IV від 18.03.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 29. Ст. 367.
10. Угода про партнерство та співробітництво між Європейським Союзом та Україною від 14.06.1994 р. // Офіційний Вісник України. № 24. 2006. Ст. 1794.
11. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник / О.Ф. Скакун. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. 520 с.
12. Теплюк М.О., Ющик О.І. Введення в дію законів України: питання теорії та практики / М. О. Теплюк, О. І. Ющик. Київ : Парламентське вид-во, 2011. 198 с.
13. Шульга А. М. Обхід закону як вид зловживання правом / А. М. Шульга // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2010. № 3. С. 11-20.
14. Яковюк І. В. Теоретичні основи європейської інтеграції / І. В. Яковюк. // Теорія і практика правознавства. 2014. Вип. 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_50

УДК 347.965.3(477)

НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Стародубцев А. А.,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри державно-правових
дисциплін юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: у статті розглянуто морально-етичну сферу юридичної діяльності; проаналізовано низку вітчизняних та зарубіжних нормативних документів, у яких закріплено питання адвокатської етики; вказано на окремі недоліки у цій сфері.

Ключові слова: адвокатська етика; правила адвокатської етики; закон; норма; принципи; кодекс.

Аннотация: в статье рассмотрена морально-этическая сфера юридической деятельности; проанализирован ряд отечественных и зарубежных нормативных документов, в которых закреплены вопросы адвокатской этики; указаны отдельные недостатки в этой сфере.

Ключевые слова: адвокатская этика; правила адвокатской этики; закон; норма; принципы, кодекс.

Annotation: the article deals with the moral and ethical sphere of legal activity; analyzed a number of domestic and foreign normative documents, in which issues of lawyer's ethics are fixed; there are some disadvantages in this area.

Key words: law ethics; rules of lawyer's ethics; law; norm; principles; code.

Сфера юридичної діяльності оперує специфічними морально-етичними нормами, які мають велике значення, адже сукупність цих норм складає етику юриста, що дає, в свою чергу, уявлення про його професійний статус. У чому ж полягають відмінності між поняттями етики та моралі. Мораль – це сукупність норм і правил поведінки в суспільстві, забезпечених силою суспільного примусу. Етика дає систематичне, наукове уявлення про мораль.

Одним словом, етика – це стіна, а мораль – це те, з чого ця стіна зроблена. Таким чином, професійна етика юристів (адвокатів) – це сукупність норм і правил, що застосовуються в їх професійному середовищі.

На думку О. Яновської, моральність – найважливіший компонент особистості. Також науковець вважає, що міра суб'єктивної свободи особистості визначається її моральним імперативом і є показником ступеня її розвиненості. Будь-які дії повинні бути насамперед моральними, особливо це стосується адвокатської діяльності. У ній нерозривно співіснують правові і моральні засади. Право завжди має моральні засади. При здійсненні професійної діяльності адвокат повинен керуватися, передусім, моральними принципами, бути морально стійким, і це допомагатиме робити правильний вибір у складних ситуаціях. Людина, яка не має високих моральних якостей, завжди знаходить виправдання своїм вчинкам, відмежовуючи сумління від докорів [1].

В Україні у 1999 р. вперше з'явилися Правила адвокатської етики. До того часу говорити про межі та обсяг адвокатської етики на вітчизняних теренах можна було хіба що з власних міркувань. Та лише з прийняттям Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. № 5076-VI (далі – Закон) [2] питання дотримання адвокатами Правил адвокатської етики стало особливо актуальним.

Класичною є також думка, що під етикою юриста варто розуміти саме правила поведінки у сфері професійної діяльності, а також поза нею. Також можна стверджувати, що етичні норми, якими керується юрист, – це не стільки його обов'язки, скільки загальні принципи його професійної діяльності, якими він повинен керуватися, щоб відповідати званню юриста і очікуванням осіб, що користуються його послугами.

Етика юриста – це його певний самообмежувач, адже юристу повсякчас доводиться гідно поводитися. То ж юридична етика в цілому, як і етика адвоката зокрема, не обмежуються суто консультативною діяльністю, судовою залогою чи, скажімо, науковою діяльністю, вона супроводжує його завжди. Юридичний фах, як і професія вчителя чи викладача, у сенсі поведінкових механізмів досить вимогливі до своїх носіїв, оскільки виключають будь-яке відхилення від морально-етичних норм, незалежно від життєвої чи професійної ситуації.

Норми адвокатської етики, визнано і закріплено на міжнародному рівні: Загальна декларація прав людини (ст. 11) [3], Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 14) [4], які проголошують принцип презумпції невинуватості особи, звинуваченої у скоєнні злочину, та гарантують їй використання всіх можливостей для захисту. Зміст цих норм було визнано під час вироблення положень адвокатської етики в правовій системі України [5].

Стаття 6 Закону визначає вимоги до адвоката (професійна освіта, знання державної мови, стаж у галузі права, складений кваліфікаційний іспит, стажування, складена присяга) та підстави, які забороняють здійснювати адвокатську діяльність (непогашена чи незнята в установленому законом порядку судимість, недієздатність чи обмежена дієздатність, позбавлення права на зайняття адвокатською діяльністю, звільнення з посади судді, прокурора, слідчого, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги чи вчинення корупційного правопорушення). Отже, як бачимо, вимоги до здійснення адвокатської діяльності досить прості (навіть, формальні) та, разом з тим, такі, що вимагають бути безвідносно чесним, порядним, незаангажованим, фізично здоровим та чистим перед законом і людьми;

У частині 2 ст. 9 Закону зазначено, що Кваліфікаційний іспит полягає у виявленні теоретичних знань у галузі права, історії адвокатури, *адвокатської етики особи* (тут і далі курсив наш – А.С.)...;

У частині 1 ст. 20 Закону зазначено, що під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, *правилами адвокатської етики*...;

Стаття 21 зазначеного Закону закріплює «професійні обов'язки адвоката» (дотримуватися присяги та правил *адвокатської етики*, на вимогу клієнта надати звіт про виконання договору про надання правової допомоги, невідкладно повідомляти клієнта про виникнення конфлікту інтересів, підвищувати свій професійний рівень, виконувати рішення органів адвокатського самоврядування) та особисті заборони (використовувати свої права всупереч правам, свободам та законним інтересам клієнта, без згоди клієнта розголошувати відомості, що становлять адвокатську таємницю, використовувати їх у своїх інтересах або інтересах третіх осіб, займати у справі позицію всупереч волі клієнта, крім випадків, якщо адвокат упевнений у самообмові клієнта, відмовлятися від надання правової допомоги, крім випадків, установлених законом) та прописує вимогу щодо необхідності захисту адвокатом персональних даних про фізичну особу, якими він володіє, відповідно до законодавства з питань захисту персональних даних;

Стаття 22 зазначеного Закону ставить перед адвокатом обов'язок – не розголошувати адвокатську таємницю;

У частині 5 ст. 27 Закону зазначено, що зміст договору про надання правової допомоги не може суперечити Конституції України та законам України, інтересам держави і суспільства, його моральним засадам, присязі адвоката України та правилам *адвокатської етики*;

У пункті 2 ч. 1 ст. 28 Закону йдеться про те, що адвокату забороняється укладати договір про надання правової допомоги та він зобов'язаний відмовитися від виконання такого договору, (...) якщо результат, досягнення якого бажає клієнт, або засоби його досягнення, на яких він наполягає, суперечать *правилам адвокатської етики*;

У пункті 3 ч. 2 ст. 31 Закону зазначено, що систематичне або грубе одноразове порушення *правил адвокатської етики* є однією з виключних підстав для накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на зайняття адвокатською діяльністю;

У пункті 4 ч. 2 ст. 32 Закону таке ж порушення, що підриває авторитет адвокатури України, є однією з виключних підстав для накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на зайняття адвокатською діяльністю;

Стаття 34 Закону встановлює підстави для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, до яких, зокрема, відносять порушення вимог несумісності; порушення присяги адвоката України; порушення правил *адвокатської етики*; розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення...;

У пункті 3 ч. 7 ст. 54 Закону зазначено, що виключну компетенцію щодо затвердження правил *адвокатської етики* для адвокатів в Україні має з'їзд адвокатів України.

Отже, зрозуміло, що етична норма набуває юридичної сили, коли вона закріплена у правовій площині, однак усі етичні норми, через їх різноманіття, неможливо закріпити у правових нормах.

Так, в основних принципах, що стосуються ролі юристів, прийнятих Восьмим Конгресом ООН з попередження злочинності та поведіння з правопорушниками (Гавана, 27 серпня - 7 вересня 1990 р.) [6], у п. 12 щодо функцій та обов'язків зазначено, що юристи за будь-яких обставин зберігають честь і гідність, притаманні їх професії, як відповідальні співробітники у сфері відправлення правосуддя та у всіх випадках бути незалежним і добросовісним відповідно до закону та визнаних норм і професійної етики юристів (п. 14).

Згідно з Міжнародним кодексом етики (Редакція 1988 р. (уперше прийнято в 1956 р.) [7] юрист, який береться за професійну роботу, (...) повинен дотримуватися стандартів професійної етики... Він також повинен дотримуватися всіх етичних стандартів, які застосовуються до юристів країни, в якій він працює. Як під час виконання своїх професійних обов'язків, так і у приватному житті, він (юрист – А.С.) повинен утримуватися від будь-якої поведінки, що може дискредитувати професійну спільноту, членом якої він є...

Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського співтовариства, прийнятий у Страсбурзі (жовтень 1988 р.) [8], відзначаючи особливу роль адвоката у правовому суспільстві, у п. 1.1 зазначає, що його призначення не обмежено сумлінним виконанням свого обов'язку у межах закону, він повинен діяти в інтересах права в цілому так само, як і в інтересах тих, чий права і свободи йому довірено захищати; не лише виступати в суді від імені клієнта, а й надавати йому юридичну допомогу у вигляді порад і консультацій. У цьому зв'язку на нього покладено цілий комплекс зобов'язань як юридичного, так і морального характеру...

09 червня 2017 року в Україні було затверджено нову редакцію Правил адвокатської етики (далі – Правила) [9]. Думки з приводу появи цього документа неоднозначні. Джерело «Закон і бізнес» без аналізу вказує на деякі новели цього документу, зокрема, на появу вимог до спілкування адвокатів у соціальних мережах, визначену підставу для дисциплінарної відповідальності, а саме – неетичні висловлювання адвокатів на адресу один одного та поширення недостовірної інформації. Також на думку «Закону і бізнесу», нова редакція Правил скерована у бік чіткості формулювань та уніфікації застосування, та необхідності захисту від безпідставного тиску з боку скаргників, а не лише дисциплінарної відповідальності адвоката [10].

Проте, на думку О. Жуковської, яка була автором робочого проекту перших писаних правил етики адвокатів незалежної України, роль нової редакції Правил як системи орієнтирів для обрання адвокатом етично виваженого варіанту поведінки значно послабилася, оскільки з великої кількості статей видалено (чи змінено) конкретизацію загальних положень, які могли надати адвокату можливість комфортно застосовувати їхні настанови. Автор допису вважає, що правила не змінені, а «перекресно». Зокрема, постраждав принцип «незалежності», оскільки тепер з'явилося право РАУ та НААУ встановлювати засади адвокатської діяльності своїми рішеннями. Щодо взаємин між адвокатами було «викреслено» принцип колегіальності, але залишилося його втілення щодо іноземних колег (ст. 50), що наводить на думку про те, що українські адвокати ніби не колеги, а іноземні – так. Крім того, досить конкретно прописано принципи адвокатської діяльності щодо конкретних сфер, у яких беруть участь адвокати, хоча мало би бути очевидним, що там діють загальні етичні принципи. Так, уточнено деякі принципи стосовно адвокатів щодо системи безоплатної допомоги (ст. 8, 10), у сфері користування мережею Internet діє вже більш широке коло загальних принципів (ст. 57). Зокрема сказано, що «адвокат у соціальних мережах, Internet-форумах та інших формах комунікації в мережі Internet повинен здійснювати спілкування з повагою, прийняттям та правильним (таким, що відповідає загальнолюдським цінностям) розумінням різноманіття культур світу, форм самовираження та засобів прояву людської індивідуальності», хоча так адвокат повинен спілкуватися у всіх сферах життєдіяльності. Крім того, це є ще й свідченням порушення свободи адвоката [11].

Отже, попри всі зміни та коментарі необхідність існування та закріплення норм етики юриста очевидна, адже вони утримують його від неприйнятних дій, дають уявлення оточуючим про високі професійні та моральні критерії, яким повинен відповідати юрист, оскільки його робота пов'язана зі сприянням у забезпеченні прав і свобод громадян, виконання обов'язків перед суспільством і державою, і, як підсумок – служіння праву і справедливості. Також не слід забувати, що формальна наявність таких правил не може зробити юриста культурним, вихованим тощо, якщо він насправді не такий. Виходячи з цього, обов'язок дотримуватися професійної етики для неетичних юристів залишиться лише декларацією. Та й, як показує досвід, юристи часто відступають від вимог етики, їх подекуди цікавить досягнення конкретної цілі, і методи, які використовуються, не завжди етичні. Порушниками морального кодексу юристів найчастіше є прокурори та слідчі, іноді відступають від етичних норм адвокати, правда, дії останніх завжди обумовлені необхідністю захисту прав клієнта.

Для адвоката основним стимулюючим чинником у сфері моралі та етики має бути совість, а стримуючим – загроза публічного недобррозичливого вчинку, втрата довіри клієнтів та поваги колег. То ж відповідність поведінки юриста етичними постулатами залежить від нього самого, від того, як сам він розуміє питання етики юриста, а не керується виключно таким чинником як нормативний акт.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яновська О. Співвідношення мети та засобів як етична проблема адвокатської діяльності // <http://tomorrowlawyer.org/spivvidnoshenya-meti-ta-zasobiv-yak-eti/>.
2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. № 5076-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
3. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=82%3A1&catid=47%3Aun&Itemid=74&lang=ru.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
5. Норми адвокатської етики, визнані і закріплені у міжнародній практиці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/14081020/etika_ta_estetika/normi_advokatskoyi_etiki_viznani_zakripleni_mizhnarodniy_praktitsi.

6. Основні принципи, що стосуються ролі юристів ООН; Принципи, Міжнародний документ від 07.09.1990 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_313.
7. Міжнародний кодекс етики (Редакція 1988 р. (уперше прийнято в 1956 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://advokpalata-21.ru/urbanleft/kodeksworld.html>.
8. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства ЄЕС; Кодекс, Міжнародний документ від 01.10.1988 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_343.
9. Правила адвокатської етики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf.
10. Правила адвокатської етики – 2017 оприлюднено (текст) // Закон і бізнес. – 2017. – 18 липня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/129022-pravila_advokatskoi_etiki_-_2017_oprilyudneno_tekst.html.
11. Жуковська О. Правила адвокатської етики – прогрес чи регрес? // Юридична газета online. – 2017. – 11 вересня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/pravila-advokatskoyi-etiki--progres-chi-regres.html>.

УДК 343.02

КРИМІНОЛОГІЯ І ПОСТМОДЕРНІЗМ

Давиденко М. Л.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Анотація: статтю присвячено дослідженню взаємозв'язку між існуючими філософськими поглядами та кримінологією. Виділені етапи розвитку кримінології і кримінальної політики протидії злочинності та висвітлена роль стану суспільної думки в зміні парадигм як у кримінології так і філософії. Зроблено аналіз сучасного стану розвитку кримінології в умовах постмодернізму.

Ключові слова: постмодернізм, велфаризм, критична кримінологія, конститутивна кримінологія.

Аннотация: статья посвящена исследованию взаимосвязи между существующими философскими взглядами и криминологией. Выделенные этапы развития криминологии и уголовной политики противодействия преступности и освещена роль состояния общественного мнения в смене парадигм, как в криминологии, так и философии. Сделан анализ современного состояния развития криминологии в условиях постмодернизма.

Ключевые слова: постмодернизм, велфаризм, критическая криминология, конститутивная криминология.

Annotation: the article is devoted to the study of the relationship between existing philosophical views and criminology. The stages of the development of criminology and criminal policy against crime are highlighted, and the role of the state of public opinion in changing paradigms in both criminology and philosophy is highlighted. An analysis of the current state of development of criminology in the conditions of postmodernism is made.

Key words: postmodernism, welfarizm, critical criminology, constitutive criminology.

Кримінологія за короткий час свого існування вже встигла декілька разів змінити свої основні теоретичні парадигми. Стрімкий розвиток науки, та зміни суспільних формацій за останні два століття неминуче відображались і на методиці кримінологічного дослідження. Кримінологія, зародившись у другій половині XIX ст., сприймалась як наука, яка змінить світ на краще. Для багатьох людей XIX ст. віра в науку замінила віру в Бога. Багато хто вірив у те, що вивчивши злочинність, осіб, що скоюють злочини, та застосувавши передові наукові здобутки можна буде знищити злочинність. Більше ста років людство втілювало кримінологічні ідеї на державному рівні, докорінно змінюючи кримінальну політику, відношення до злочинців, перебудовуючи в'язниці, але злочинність так і не була подолана. І сьогодні в XXI віці можна бачити розчарування суспільства і розгубленість частини науковців, та спроби знайти нові рішення проблем злочинності використовуючи нові досягнення науки. В результаті сьогодні одночасно існують теорії, що були започатковані в минулому та теорії які можна назвати теоріями майбутнього.

Різними аспектами дослідження вказаної проблематики приділили свої праці такі вчені, як: О. М. Бандурка, В. С. Батиргарєєва, В. В. Василевич, В. О. Глушков, В. В. Голіна, Б. М. Гововкін, Л. М. Давиденко, С. Ф. Денисов, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк, М. Г. Колодяжний, О. М. Костенко, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, А. Х. Степанюк, Є. Л. Стрельцов, В. І. Шакун, О. Ю. Шостко та ін. Питання еволюції кримінології були предметом дослідження багатьох закордонних авторів, зокрема: З. Бауман, Д. Гарланд, Я. Гілінський, С. Іншаков, В. Лунєєв, Д. Милованович, Х. Назарі, С. Погем, М. Робінсон, М. Фуко і багато інших.

Відаючи належне науковій значущості праць цих вчених, у той же час зазначимо, що на сьогодні в Україні це питання є недостатньо дослідженим і залишається багато принципів питань не обговорено.